

ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ କୌଶଳ

ରଞ୍ଜନ କୁମାର ମହାନ୍ତ, ଦିଲ୍ଲୀପ ରଞ୍ଜନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ତୁଷାର ରଞ୍ଜନ ସାହୁ,
ମନିଷ ଚୌରସିଆ ଓ ପର୍ଣ୍ଣରାମ ସାମଲ

ଦୁଗ୍ଧ ଏକ ସୁସମ ଖାଦ୍ୟ । ଏହାର ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହ ତୁଳନା କରାଯାଇଥାଏ । ୨୦୧୪-୧୫ରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଲୋକ ପ୍ରତି ଦୈନିକ ୧୨୮ ଗ୍ରାମ୍ କ୍ଷୀର ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୦୩୦୦୦ ଟନ୍ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଦୁଗ୍ଧ ଛୋଟ ଚାଷୀ ପାଖରେ ଉତ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଗୋପାଳକ ଭାଇ ଭଉଣୀମାନେ ଦୁଗ୍ଧର ଦୁହିଁବା ପ୍ରଣାଳୀ, ପରିବେଶ ତଥା ଦୁହିଁବା ପୂର୍ବ ଓ ପରର ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଆମେ ପରିଷ୍କାର ତଥା ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦୁଗ୍ଧ ପାଇପାରିବା ।

ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦୁଗ୍ଧ କଣ ?

- ★ ଏହା ପରିଷ୍କାର ଓ ସୁସ୍ଥ ଗାଈ/ ମଇଁଷିଠାରୁ ମିଳିଥାଏ ।
- ★ ଏହା ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ବାତାବରଣରେ ସଂଗ୍ରହ ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ହୋଇଥାଏ ।
- ★ ଏଥିରେ ଆଖୁକୁ ଦେଖାଯାଉଥିବା ମଇଳା ଅଥବା କିଛି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନ ଥାଏ ।
- ★ ଏହି ଦୁଗ୍ଧରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଜୀବାଣୁ ଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସଂକ୍ରାମକ ଜୀବାଣୁ ନ ଥାନ୍ତି ।

ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦୁଗ୍ଧର ଆବଶ୍ୟକତା

- ★ ଅପରିଷ୍କାର ଦୁଗ୍ଧରେ ଜୀବାଣୁମାନେ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ବଢ଼ି କ୍ଷୀରକୁ ବହୁତ କମ୍ ସମୟରେ ନଷ୍ଟ କରିଥାନ୍ତି ।
- ★ ଦୁଗ୍ଧରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟସାର ଆମମାନଙ୍କର ଦରକାରି ଅନୁପାତରେ ଥିବାରୁ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ତଥା ରୋଗୀମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି ।
- ★ ଭଲ ତଥା ଖାଣ୍ଡି କ୍ଷୀର ପାଇଁ ବହୁତ ଲୋକ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଛାଇ ନ ଥାନ୍ତି ।
- ★ ସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ଦୁଗ୍ଧର ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ, ଯେପରିକି ବଜାରରେ ବିକ୍ରି ହେଉଥିବା କ୍ଷୀରର ମାନ ଠିକ୍ ରହିବ ଏବଂ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରେ ଆଞ୍ଜ ଆସିବ ନାହିଁ ।

ସ୍ୱଚ୍ଛ କ୍ଷୀର ପାଇବା କିପରି ?

ପରିଷ୍କାର ବା ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦୁଗ୍ଧ ପାଇବା ପାଇଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଷୟପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଗୁହାଳ ଓ ପରିପାଣ୍ଠର ପ୍ରଭାବ

- ★ ଗୁହାଳ ଓ ତାର ଆଖପାଖ ସବୁବେଳେ ସଫା ଓ ଶୁଖିଲା ରଖନ୍ତୁ । ପରିପାଣ୍ଠର ପ୍ରଭାବ ମାଛି, ମଶା, ମୂଷା, ଅସରପା ଓ ଜୀବାଣୁ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।
- ★ ଗୁହାଳ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ସହିତ ଗୁହାଳ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପବନ ଚଳାଚଳ କରୁଥିବା ଦରକାର ।
- ★ ଗୁହାଳର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଉତ୍ତର - ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ରହିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ସକାଳେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଘର ଭିତରେ ପଡିଲେ ଗୁହାଳ ବିଶୋଧିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଦୁଧିଆଳୀ ଗାଈ ପ୍ରତି ସାବଧାନତା

- ★ ଦୁଧିଆଳୀ ଗାଈ ଆମ ପାଇଁ ଉପାର୍ଜନର ଏକ ଉତ୍ସ । ସେ ସୁସ୍ଥ ଓ ନିରୋଗ ହେଲେ ଦୁଗ୍ଧର ପରିମାଣ ତଥା ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନ ଠିକ୍ ରହିଥାଏ । ରୋଗାଣା ଦୁଧିଆଳୀ ଗାଈଠାରୁ ଯକ୍ଷ୍ମା, ବୃଷେଲୋସିସ୍ତତ୍ୟାଧନହରା ରୋଗ ଆମ ଦେହକୁ ଆସିଥାଏ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରକୋପକମ୍ପାଏା ଚିରରେ ଖଣ୍ଡିଆ ହେଲେ କିମ୍ବା ଗାଈଠାରେ କିଛି ଅନିୟମିତତା ଦେଖାଦେଲେ ପଶୁ ଚିକିତ୍ସକଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ନିଅନ୍ତୁ ।

- ★ ଆମ ପରିବେଶରେ ଚିର ଓ ପହ୍ଲାର ଭଲ ପାଇଁ ବାଛୁରୀର ଜନ୍ମହେବା ପୂର୍ବରୁ ଭିଟାମିନ୍ E ଓ ସେଲେନିୟମ ର ଜନଜେକସନ ଦେଲେ ତଥା ଭିଟାମିନ୍ A, D ତଥା ଧାତୁସାରର ମିଶ୍ରଣ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ଧନହରା ରୋଗ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା କମ୍ ହୋଇଥାଏ ।

- ★ ଦୁହିଁବାର ଅଧିକାଂଶ ପୂର୍ବରୁ ଗାଈ ଦେହରେ ଲାଗିଥିବା ଲୋମ, ଧୂଳି, ମାଟି, ଗୋବର ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଳିଆ ବସ୍ତୁ ଓ ପାଣି ଦ୍ୱାରା ସଫା କରନ୍ତୁ ।

- ★ ପାଣି ଛାଟି ଗାଈର ପହ୍ଲା, ଚିର, ତଳିପେଟ ଓ ପଛଭାଗ ଧୋଇ ପରିଷ୍କାର କରନ୍ତୁ । ପହ୍ଲା ଓ

ଚିରକୁ ସଫାକନାରେ ପୋଛିଲା ପରେ ନଖ ଉଷ୍ମ ପାଣିରେ ପୁଣିଥରେ ସଫାକରି ଓଦା ଚିପୁଡ଼ା କନାରେ ପୋଛି ଦିଅନ୍ତୁ ।

- ★ ଦୁହିଁବା ସମୟରେ ଗାଈକୁ ଠିକ୍ ଭାବେ ବାନ୍ଧନ୍ତୁ ଯେପରିକି ତାକୁ ଆଘାତ ଲାଗିବ ନାହିଁ ।
- ★ ପାଣିରେ ପୋଟାସିୟମ୍ ପରମାଙ୍ଗାନେଟ୍ ବ୍ୟବହାର କଲେ ପହ୍ଲା ଓ ଚିର ଅଧିକ ଜୀବାଣୁମୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଦୁଗ୍ଧପାତ୍ର ଓ ବାସନ ପାଇଁ ସାବଧାନତା

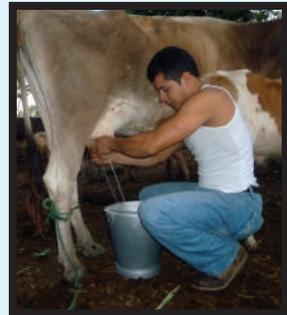
- ★ ଦୁଗ୍ଧ ଦୁହିଁବା ପାଇଁ ଅଣ ଓସାରିଆ ମୁହଁଥିବା ପାତ୍ରର ବ୍ୟବହାର କଲେ ଗାଈର ପହ୍ଲା, ଚିର ଓ ତଳିପେଟରୁ ଲୋମ ଓ ଅଳିଆ ଆବର୍ଜନା କ୍ଷୀରରେ ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା କମ୍ ଥାଏ ।

- ★ ବାସନକୁ ପ୍ରଥମେ ଗରମ ପାଣିରେ ଧୋଇଲେ ଘିଅ ଓ ତେଲ ଅଂଶ ତରଳି ଯାଇଥାଏ । ତା ପରେ ଗରମ ପାଣିରେ ଡିଟରଜେଣ୍ଟ୍ ଦେଇ ବ୍ରସ୍ ମାରନ୍ତୁ, ଯେପରିକି ବାସନରେ ମଇଳା ରହିବ ନାହିଁ । ଯଥେଷ୍ଟ ପାଣି ବ୍ୟବହାର କରି ଡିଟରଜେଣ୍ଟ୍ ପୁରା ବାହାର କରନ୍ତୁ । ବାସନକୁ ସଫା ସ୍ଥାନରେ/ ସ୍ଥାଣ୍ଡରେ ଓଲଟାଇ ରଖନ୍ତୁ, ଯେପରିକି ଜଳାୟ ଅଂଶ ପୁରା ବାହାରି ଯିବ । ବାସନକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ/ଖରାରେ ରଖିଲେ ବିଶୋଧିତ ହୋଇଥାଏ ।

କ୍ଷୀର ଦୁହିଁଲା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ସାବଧାନତା

- ★ କ୍ଷୀର ଦୁହିଁବା ବ୍ୟକ୍ତି ସୁସ୍ଥ ଓ ନୀରୋଗ ହେବା ସହିତ ନଖ କଟା ହୋଇଥିବା ଦରକାର । ସେ ଦୁହିଁବା ସମୟରେ ସଫା ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିଥିବ ତଥା ହାତ ଓ ବାହୁକୁ ଧୋଇ ପରିଷ୍କାର କରିଥିବ । ବାରମ୍ବାର ଦୁହିଁଲା ବଦଳାଇଲେ ଗାଈ ଭୟଭୀତ ହୋଇ କ୍ଷୀର ଦେବା କମାଇଥାଏ ।

କ୍ଷୀର ଦୁହିଁବା ସମୟର ଯତ୍ନ

- ★ ଥରେ ଆରମ୍ଭ କଲେ ୭-୮ ମିନିଟ୍ ମଧ୍ୟରେ ଦୁହିଁବା ଶେଷ କରନ୍ତୁ । କାରଣ ଗାଈର ମସ୍ତିଷ୍କରୁ ନିର୍ଗତ ହେଉଥିବା ଅକ୍ସିଟୋସିନ୍ ହରମୋନ୍ ରକ୍ତରେ ୮ ମିନିଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହି କ୍ଷୀରକୁ ଚିରରୁ ପୁରାପୁରି ବାହାରିବା ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଦୁହିଁବାରେ ଅଧିକ ସମୟ ନେଲେ କ୍ଷୀର ଚିରରୁ ପୁରା ବାହାରି ନ ଥାଏ ଓ ଜୀବାଣୁମାନେ ଖାଦ୍ୟର ଭଣ୍ଡାର ପାଖରେ ପାଇ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ବଢ଼ିଥାନ୍ତି ।
- ★ ଅକ୍ସିଟୋସିନ୍ ଇନଜେକସନ୍ ଦେଇ କ୍ଷୀର ବାହାର କଲେ ଗାଈର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଉତ୍ପାଦକତା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥାଏ । ଗାଈ ନଷ୍ଟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ।

- ★ କ୍ଷୀର ଦୁହିଁଲାବେଳେ ପୁରା ପୁଠା ବା ହାତରେ ଦୁହିଁନ୍ତୁ, ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ଦୁହିଁଲେ ଚିର ଆଘାତ ପାଇଥାଏ ।
- ★ ଦୁହିଁଲାବେଳେ ସର୍ବଶେଷରେ ରୋଗୀଶା ଗାଈ ତଥା ଆକ୍ରାନ୍ତ ଚିରକୁ ଦୁହିଁନ୍ତୁ ।
- ★ ଗାଈକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣର ସୁଷ୍ପମ ଖାଦ୍ୟ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ପାଣି ଦିଅନ୍ତୁ ।
- ★ ଦୁହିଁବା ପରେ ୧୫-୨୦ ମିନିଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିରର ଅଗ୍ରଭାଗ ଖୋଲାଥାଏ, ତେଣୁ ଦୁହିଁଲା ପରେ ଗାଈ ଯେପରି ବସି ନ ଯାଏ, ସେଥିପାଇଁ ଘାସ ବା ନତା ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତୁ । ନ ହେଲେ ଚିର ଦେଇ ଜୀବାଣୁମାନେ ପଶି ଚିରକୁ ନଷ୍ଟ କରିଥାନ୍ତି ।

କ୍ଷୀର ଦୁହିଁବା ପରେ କଣ ପଦକ୍ଷେପ ନେବା ?

- ★ ଦୁହିଁ ସାରିବା ପରେ ଚିର ଓ ପହୁକୁ ପାଣିରେ ଧୋଇ ସଫାକରଣରେ ପୋଛି ଦିଅନ୍ତୁ । ଯଦି ସମ୍ଭବ ଆୟୋଡିନ୍ ଦ୍ରବଣରେ ଚିରକୁ ବୁଡ଼ାନ୍ତୁ ।
- ★ ଦୁଗ୍ଧ ସଂଗ୍ରହ ପାତ୍ରରେ ଢାଳିଲାବେଳେ ତାର ମୁହଁରେ ଭଲ ଧରଣର ଶକ୍ତ ଧଳା କନା ବ୍ୟବହାର କଲେ ଅଳିଆ ଛାଣି ଯାଇଥାଏ । ସଂଗ୍ରହ ପାତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖନ୍ତୁ ।

★ କ୍ଷୀରରେ ବହୁତ ଶୀଘ୍ର ଜୀବାଣୁମାନେ ବଂଶବୃଦ୍ଧି କରିଥାନ୍ତି, ତେଣୁ ଯଥାଶୀଘ୍ର ଦୁଗ୍ଧ ସଂଗ୍ରହ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଶୀତଳିକରଣ ପାଇଁ ଦିଅନ୍ତୁ । ଶୀତଳିକରଣ ଶୀଘ୍ର କଲେ ଦୁଗ୍ଧର ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନ ଭଲ ରହେ । ଦୁଗ୍ଧ ସଂରକ୍ଷଣ କେନ୍ଦ୍ର ସଫାସୁତୁରା ଥିବା ଦରକାର ।

ଉପସଂହାର

ପରିଷ୍କାର ଦୁଗ୍ଧ ପାଇବା ପାଇଁ ଚାଷୀ ଭାଇ ଭଉଣୀମାନେ ନିଜର ତଥା ଗାଈର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଗୃହାଳ ଓ ପରିପାଶ୍ୱର ସ୍ୱଚ୍ଛତା ତଥା ଦୁଗ୍ଧର ଦୁହିଁବା ପ୍ରଣାଳୀ, ଦୁହିଁବା ପୂର୍ବ ଓ ପରର ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏଥିରେ ଚାଷୀ ଓ ଗ୍ରାହକ ଉଭୟଙ୍କୁ ଲାଭ ମିଳିଥାଏ । ଅଧିକ ଜାଣିବା ପାଇଁ କୃଷି ବିଜ୍ଞାନ କେନ୍ଦ୍ର, କଟକର ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କ ସହିତ ସଂପର୍କ କରନ୍ତୁ ।

ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ କୌଶଳ

କୃଷି ବିଜ୍ଞାନ କେନ୍ଦ୍ର ବୈଷୟିକ ଇସ୍ତାହାର : ୧୩

© ଜାତୀୟ ଧାନ ଗବେଷଣା ଅନୁଷ୍ଠାନ, ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୦୧୮

ସଂପାଦନା : ଡା. ରଞ୍ଜନ କୁମାର ମହାନ୍ତ

ସହାୟତା : ବିଭୂତି ଭୂଷଣ ପଲାଇ ଓ ଅରବିନ୍ଦ ବିଶୋଇ

E-mail - kvkcuttack@gmail.com, www.kvkcuttackzpdvii.org

